

Katourgi, Alexander, 2020: *Svenskan går bananer*. En bok om översättningar som syns. 293 s. Umeå: Lys förlag. ISBN 978-91-8914-111-7.

Alexander Katourgi är sedan 2020 doktorand i svenska vid Lunds universitet. Han har tidigare varit verksam som översättare och språkgranskare av tv-spel och reklam, och i boken *Svenskan går bananer* använder han dessa erfarenheter för att syna översättningssvenskan, det vill säga »svenska som låter onaturlig eftersom den har påverkats mer av källtexten och källspråket än av naturlig svenska», i sömmarna. Det är inte *translationese* i allmänhet utan svenska som påverkats av engelska som behandlas i boken. Ordvalen *onaturlig* och *naturlig* är symptomatiska för den språksyn som implicit framträder, vilket jag ska återkomma till.

Boken är späckad med exempel – de fyller varenda vänstersida rakt igenom, ett originellt layoutgrepp som fungerar bra och bidrar till att texten ger ett luftigt och lättläst men också lite lättviktigt intryck. Till det senare bidrar också bristen på referenser och hänvisningar till forskning. Exempelen har i många fall tidigare publicerats på författarens twitterkonto, vilket alltså under lång tid fungerat som en sorts folkbildare (eller språkpolis) i ämnet översättningssvenska. Varje exempel består av ett par meningar eller fraser: en på översättningssvenska och under den en fetstilt på idiomatisk svenska. De förra har Katourgi snappat upp i autentiska texter på olika håll, de senare är hans egna förslag. Exempelparen kan lyda så här:

Jag går tillbaka till läraryrket.

Jag ska bli lärare igen.

Hon hungrar efter skvaller som en svältfödd person.

Hon hungrar efter skvaller som en svältfödd.

Vill du ta en kaffe?

Vill du fika?

Exemplen är genomgående intressanta som diskussionsunderlag, men kan förstås inte betraktas som något absolut facit. För övrigt gäller det ju för översättning liksom för allt skrivande att det ofta är omöjligt att tala om ett yttrande som felaktigt eller olämpligt utan att känna till kontexten – den omgivande texten men också vilket slags översättning det är fråga om. Jag konstaterar till exempel att många av Katourgis prov på idiomatisk svenska (som »Vill du fika?») kan vara olämpliga i en roman, för att inte tala om en akademisk text, eftersom de riskerar att osynliggöra den främmande kultur som översättningen faktiskt vill gestalta eller bjuda in till. Katourgi gör dock klart att hans bok är inriktad på undertextning av spel samt reklamöversättning, och just där är den typ av lokalisering, eller transponering av händelseförloppet till en svensk kultur, som det innebär att översätta *coffee* med *fika* säkert många gånger att föredra. Det snäva fokuset lyfter fram just dessa typer av översättning på ett intressant sätt, men det gör samtidigt boken lite tråkigare och mindre fördjupande än om fler typer av översättning, och deras olikheter, hade behandlats.

Svenskan går bananer är alltså inte någon vetenskaplig undersökning av översättningssvenska utan ger snarare en inblick i tankegångarna hos en ständigt metareflekterande språkarbetare. Resonemangen är nyanserade; Katourgi vrider och vänder på översättningsproblemen och betraktar dem utifrån olika vinklar. En viktig funktion med en bok av det här slaget är, tänker jag, att den visar på komplexiteten i en yrkespraktik som å ena sidan är mycket kvalificerad, men å andra sidan har låg status. För att översätta och undertexta krävs såväl avancerade språkkunskaper och inblickar i främmande kulturer som snabbhet, kreativitet och en hel del tekniska färdigheter. Ändå arbetar denna yrkesgrupp under villkor jämförbara med yrken som inte kräver någon utbildning eller erfarenhet alls. Medieöversättare utsätts dessutom ständigt för glåpord och förakt från omgivningen. Boken är tillägnad »alla osynliga översättare, som bara uppmärksammas för sina fel», och jag läser den som en sorts implicit aktivism. När jag frågar två undertextare som har läst boken vad de tyckte, får jag också till svar att de hoppas att många som inte vet något om undertextning läser den och får inblick i hur svårt det är.

En hel del av de översättningssvenska konstruktioner Katourgi har snappat upp är nog orsakade av ointresse och bristande engagemang för språket. Det är ytterligare ett skäl till att en bok som denna borde läsas av en bredare målgrupp. Många som inte är professionella översättare hanterar ändå översättningsproblem i sina yrken; det gäller nog alla vars arbete på något sätt innefattar flerspråkighet. Det är förmodligen vanligare att dessa ramlar ner i direktöversättningens fallgropar. Men Katourgi tar också upp fel som professionella översättare gjort. Naturligtvis kan även dessa bero på slarv, men han visar också hur de ofta kan förklaras med usla förutsättningar, till exempel när tekniska »hjälpmedel» osynliggör kontexten eller när kunden kräver av översättaren att behålla källtextens meningsindelning.

Inte bara översättare översätter alltså, utan också till exempel redaktörer, journalister, informatörer, allehanda administratörer – och lekmän, fans, entusiaster. Därför skulle jag gärna använda mig av Katourgis bok inom undervisning i skriftlig framställning. Det som behövs för att bli en god skribent är i mångt och mycket detsamma som krävs för att bli en skicklig översättare: kritisk medvetenhet och vaksamhet inför den egna texten, de egna formuleringarna. Denna färdighet är inte så lätt att lära ut, men böcker som Katourgis kan främja den. Den här sortens handfasta, detaljnära språkrektioner kan inspirera och stärka den som vill utvecklas som skribent eller redaktör.

På så vis liknar *Svenskan går bananer* de samlingar med språkspalter som gavs ut när jag själv läste svenska på grundnivå – av Catharina Grünbaum, Siv Strömquist med flera. Så har Katourgi också varit verksam som språkkronikör i bland annat *Arbetarbladet* och *Dala-Demokraten*. I takt med att tidningarnas språkvård har monterats ned har denna fåra i bokutgivningen, den populärspråkliga, övergått från stora förlag till små. Katourgis bok är utgiven av Lys förlag, grundat 2018 och med en ganska blygsam utgivning.

Samtidigt avviker Katourgi ganska tydligt från de mer konstruktivistiskt inriktade folkbildare på språkvetenskapens område som blivit välkända i offentligheten under de senaste decennierna, som Olle Josephson, Lars-Gunnar Andersson och Fredrik Lindström. Katourgi betraktar sig nog inte som någon essentialist, för han kallar sig

i slutkapitlet »språkliberal» och betonar flera gånger att språklig förändring är något självklart. Ändå har han inga betänkligheter inför påståenden som: »Engelskan kompletterar ofta och gärna sina adjektiv med substantiv, medan svenskan oftare nöjer sig med adjektivet självständigt.» I praktiken utgår han med andra ord från ett slags typversion av språken, snarare än det variationsrika empiriska språkandet. Den teoretiska ambivalensen bör nog förstås utifrån bokens normativa och pedagogiska praktikerperspektiv. Verksamheten översättning kräver, precis som språkinläring, en viss purism, att vi generaliserar och stiliserar. Som översättare måste man i någon mån slå vakt om gränserna. Den mest konservativa och konventionella lösningen är ofta den som känns bäst översatt. Samtidigt finns det här en risk. Det översatta språket kan helt enkelt bli väldigt tråkigt och utslätat, om det enda översättaren gör är att ständigt sträva efter det mest typiska! Katourgi uppmärksammar denna problematik – att strävan efter det idiomatiska och konventionella kan göra översättningar (men också till exempel vårdade myndighetstexter) överdrivet menlösa och förutsägbara – i ett klokt resonemang i slutkapitlet.

Svenskan går bananer omfattar nästan 300 sidor, vilket (trots de många exemplen) är lite för många för det stoff som behandlas. Jag gillar Katourgis personliga och engagerade tilltal, men kan önska att en redaktör hade klivit in och skurit ned på de många vitsiga fotnoterna, gett boken en tydligare struktur och bantat textmassan rejält, eller bett honom att fördjupa resonemangen med hänvisningar till översättningsvetenskaplig forskning. Akademiska studier och praktiska reflektioner kan komplettera varandra så bra, när balansen blir rätt; med Katourgis anknytning till akademien är det lite förvånande att han verkar så ointresserad av aktuell forskning om medieöversättning. Käseristilen blir en aning babblig när den fyller en hel bok, men Katourgi kan skriva och jag hoppas att han fortsätter att upplysa, underhålla och väcka engagemang för det översatta eller halvöversatta språk som omger oss överallt i det globaliserade skriftsamhället.

Alva Dahl